

דבר העורך

בעת כתיבת שורות אלו חוגג כתב העת **ג'מאעה** את יום הולדתו העשרים. בשנת 1998, לפני עשרים שנים בדיוק, הושק גיליונו הראשון. על רעיון יסוד כתב עת נוסף ללימודי המזרח התיכון היה חתום דרור זאבי, מי שהיה ראש המחלקה הראשון של המחלקה ללימודי המזרח התיכון ויושב הראש הראשון של מרכז הרצוג לחקר המזרח התיכון והדיפלומטיה, שניהם באוניברסיטת בן-גוריון בנגב. הדגם שעמד לנגד עיניו היה, בין היתר, *Jusur*, כתב העת ללימודי המזרח התיכון שיצא לאור באוניברסיטת קליפורניה בלוס אנג'לס (UCLA) בשנים 1985-1999, וייחודו היה שערכו אותו וניהלו אותו במשותף תלמידי מחקר וחוקרים ותיקים.

יתר חברי וחברות המחלקה הצעירה, שהוקמה זמן קצר לפני כן, התגייסו לפרויקט, שתאם את ה"אני מאמין" המחלקתי. באמצעות **ג'מאעה** ביקשנו להפיח רוח חיים חדשה בתחום, ולהציג גישות ונקודות מבט מחקריות בין-תחומיות עדכניות וביקורתיות. ואכן, **ג'מאעה** "היה חדשני מבחינה מקומית וגישתו הבין-תחומית ללימודי המזרח התיכון, והוא פתח את הדלת לדייונים ביקורתיים חדשים בתחום".¹ על מפעל הקמת כתב העת הופקדו אבי רובין, אז תלמיד צעיר לתואר ראשון, שהיה העורך הראשי הראשון של **ג'מאעה** (וכיום עמיתי וחברי במחלקה, ואף עומד בראשה); והחתום מטה, אז איש סגל אקדמי בראשית דרכו, שהיה העורך המדעי של כתב העת בשנותיו הראשונות. עם השנים השתתפו חברי סגל ותלמידים רבים נוספים השתתפות פעילה ושוות ערך בקידום כתב העת והשפיעו על דרכו הייחודית, כל אחד ואחת בסגנונו ובסגנונה. הייתה לי הזכות להמשיך וללוות את כתב העת מעת לעת, בדרך כלל במתן ייעוץ אקדמי, ובעת האחרונה נתבקשתי לשוב ל**ג'מאעה** כעורך הראשי של כתב העת, בקשה שנעניתי לה ללא היסוס. על פי הדגם שנקבע לפני שני עשורים, לצדי פועלת מערכת של תלמידות ותלמידי מחקר – עטר דוד, חן דיאור, קייטי וקסברגר, נעם לוי, ואעד מנצור, נטע קלמפרט ואסף שפיגל – העושים את עבודתם במיומנות, בחוכמה, במסירות ובהתלהבות, ואני רוצה להודות להם על כך. חשוב לציין, שאת מרב המאמרים והרשימות המופיעים בגיליון שלפניכם הורישו לנו המערכת הקודמת של **ג'מאעה** וקודמי העורך הראשי בן זרחי. חברות וחברי המערכת הנוכחית ואנוכי מבקשים להודות להם על עבודתם המאומצת.

נוסף על 'נקודה למחשבה' ולשש רשימות ביקורת על ספרים, בגיליון כ"ד שלושה מאמרים. במאמר הראשון עמית סדן בוחן את רעידת האדמה שהתרחשה במחוז כרמאן שבדרום־מזרח איראן ב־26 בדצמבר 2003. רעידת האדמה זו, שהייתה הרסנית במיוחד בעיר כָּם, נחשבת לאחד מאסונות הטבע המשמעותיים ביותר באיראן בעשרים השנים האחרונות, והותירה אחריה יותר מ־26,000 הרוגים, עשרות אלפי פצועים וכ־75,000 אזרחים בלא קורת גג. סדן מציג דיון ראשון מסוגו בדרכים שבהן ניהלו הרשויות האיראניות את האסון ואת משימות ההצלה, ובה בעת מציע תובנות מעניינות ביחס ליחסי השלטון והתקשורת באיראן ועל טבעה של ההגמוניה השלטונית בה. מאמרה של אימאן אבו קישק בוחן את פולמוס האנתרופומורפיזם ודימויי האל לנבראים (תְּשֶׁבֶהָ) באסלאם הסוני הימני־ביניימי. המחברת מתמקדת בהגותו של אבו עבדאללה אל־קורטובי, מלומד אנדלוסי מהאסכולה המאלכית, ובוחנת את ההגות הזאת אל מול פרשנויות שפירשו את הסוגיות האלה מלומדים מוסלמים מאסכולות הלכתיות אחרות. מאמרה של אבו קישק נקשר לוויכוח ארוך שנים בין חוקרי דת ובין חכמי הלכה בנושא זה, ומציע ניתוח מקורי של מקורות ראשוניים חשובים. המאמר השלישי בגיליון, מאת ליאת מגיד־אלון, עוסק בהיסטוריה החברתית והאוראלית של הבורגנות היהודית במצרים במחצית הראשונה של המאה העשרים. מגיד־אלון דנה בסוגיות מגדריות ובדרכים שבהן הסתגל מעמד זה לפרקטיקות 'מודרניות', לשפה 'מודרנית' ולדימויים שונים של המודרנה. המאמר התקבל לפרסום בשפה האנגלית במסגרת החלטה של המערכת הקודמת (החלטה שנייבית, בהיותי אז העורך המדעי של כתב העת). לאחר חשיבה נוספת הגענו למסקנה שלהבא נמשיך לפרסם מאמרים בעברית בלבד.

בין יתר רשימות הביקורת בגיליון זה מופיעה גם רשימתה של תמי צרפתי, ובמרכזה הכרוניקות שכתב ההיסטוריון המצרי עבד אל־רחמן אל־ג'ברתי על תקופת פלישת נפוליון למצרים (עֶנְאָאָב אל־אֶת'אר פִּי אל־תְּרַאג'ם ואל־אֶת'בֶּאר). הכרוניקות האלה עומדות לראות אור בשפה העברית בשנה הבאה בסדרת "מִקְתוֹב" המוקדשת לתרגומי ספרות ערבית לעברית. אני שמח לבשר כי רשימתה של צרפתי היא סנונית ראשונה לקראת השקת 'מדור תרגומים' חדש בג'מאעה, שיופיע כבר בגיליון הבא (גיליון כ"ה), ויושתת על שיתוף פעולה בין כתב העת לבין סדרת "מכתוב". המדור החדש, בעריכת יונתן מנדל, קייטי וקסברגר וואעד מנצור, יחזור להביא לקדמת הבמה המחקרית יצירות פרוזה והגות שהופיעו במקור בשפה הערבית ותורגמו בחוג המתרגמים של סדרת "מכתוב". דגם העבודה הייחודי של "מכתוב" מבוסס על דו־לשוניות ודו־לאומיות בתרגום. על כל טקסט עובדים מתרגם ועורך תרגום, האחד בערבית והשני בעברית. מלבד השבחת איכות התרגום, תהליך זה מאפשר תנועה בין השפות ומונע יצירת חיץ ביניהן, ובאותה העת מונע עיסוק בלעדי של יהודים בעברית ושל ערבים

בערבית. בהזדמנות זו אני רוצה להודות לצאלח עלי סואעד ולעידן בריר, שניהם חברי חוג המתרגמים, על תרגום תקצירי מאמרי הגיליון הזה לשפה הערבית. לבסוף, מערכת ג'מאעה מרכינה ראש על פטירתו של פרופ' (אמריטוס) בוטרוס אבו מנה. פרופ' אבו מנה שימש חבר מועצת המערכת של ג'מאעה מיום הקמתה. הוא סיים את לימודי הדוקטורט שלו ב־1971 באוניברסיטת אוקספורד בהדרכת אלברט חוראני, והיה מוותיקי החוג ללימודי המזה"ת והאסלאם באוניברסיטת חיפה. מחקריו עסקו ברפורמות התנזימאת במרכז האימפריה העוסמאנית ובפרובינציות הערביות, ביחסים בין השלטון באסתנבול לאליטות הפוליטיות ברחבי הפרובינציות הערביות, בהשפעת המסדרים הסופיים באימפריה העוסמאנית, בתחיית התרבות הערבית (נהדה) במאה התשע־עשרה, ובחקר רשומות בתי הדין השרעיים (סג'ל). בנושאים אלו זכו מחקריו להכרה ולהשפעה נרחבת בקהילת חוקרי ההיסטוריה העוסמאנית והמזרח התיכון, וחיבוריו נחשבים להפניות חובה בכל מחקר חדש העוסק בסוגיות אלו. יהי זכרו ברוך.

חגי רם